

تحلیل چارچوب؛ شیوه ای برای تحلیل داده‌های کیفی

نسرین نیک‌پیما^۱، ژیلا عابد سعیدی^{۲*}، اذن‌اله آذر گشب^۳، حمید علوی مجد^۴

۱. دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۲. واحد تحصیلات تکمیلی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۳. گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۴. گروه آمار زیستی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

نشریه پایش

سال سیزدهم شماره اول بهمن - اسفند ۱۳۹۲ صص ۴۱-۵۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۱/۱۹

نشر الکترونیک پیش از انتشار - ۲۰ آذر ۹۲

چکیده

تحلیل چارچوب اولین بار در دهه ۱۹۸۰ توسط پژوهشگران مرکز ملی پژوهش‌های اجتماعی انگلستان به عنوان شیوه‌ای برای مدیریت و تحلیل داده‌های کیفی در پژوهش‌های کاربردی معرفی شد. هدف از این نوشتار، معرفی رویکرد تحلیل چارچوب، مراحل و روش انجام آن به عنوان شیوه‌ای منظم در تحلیل داده‌های کیفی است. به‌منظور دست‌یابی به مستندات علمی مرتبط با شیوه تحلیل چارچوب، جستجوی الکترونیک با استفاده از کلید واژه‌های مناسب به دو زبان فارسی و انگلیسی در پایگاه‌های اینترنتی (بانک اطلاعات نشریات کشور (Magiran)، بانک اطلاعات مقالات علوم پزشکی ایران (IranMedex)، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، PubMed، ScienceDirect، Ovid، ProQuest، Google) انجام شد و تعداد محدودی شواهد علمی در این زمینه به‌دست آمد. برخی از این شواهد، به مقالاتی در حوزه‌های علوم بهداشتی و علوم اجتماعی اختصاص داشتند که برای انجام پژوهش از رویکرد کیفی و برای تحلیل داده‌ها از شیوه تحلیل چارچوب استفاده نموده و برخی دیگر به توضیح پیرامون مراحل انجام تحلیل چارچوب پرداخته بودند. تحلیل چارچوب، رویکردی سلسله مراتبی و پنج مرحله‌ای است که برای طبقه‌بندی و سازماندهی داده‌ها بر اساس درون‌مایه‌های کلیدی، مفاهیم و طبقات پدیدار شده مورد استفاده قرار می‌گیرد. این رویکرد در پژوهش‌های حوزه خدمات بهداشتی به دلیل وضوح و شفافیت مراحل انجام تحلیل، انعطاف‌پذیری و سهولت کاربرد به‌ویژه برای پژوهشگران کیفی تازه کار بسیار مورد توجه قرار گرفته است.

کلیدواژه: تحلیل چارچوب، پژوهش کیفی، تحلیل داده‌ها

* نویسنده پاسخگو: تهران، خیابان ولی عصر، بعد از ساختمان هلال احمر، نرسیده به تقاطع نیایش، مجتمع نیایش، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

تلفن: ۸۸۶۵۵۳۷۵

Email: jilasaedi@sbmus.ac.ir

مقدمه

رویکرد کیفی در پژوهش، بر شیوه تجربه نمودن جهان توسط افراد تمرکز داشته [۱] و این امکان را فراهم می‌کند تا دنیا را از دریچه چشم دیگران ببینیم [۲]. هدف اصلی از رویکرد کیفی در پژوهش، درک حیات اجتماعی و معنایی است که افراد به زندگی روزمره خود می‌دهند. در واقع پژوهش کیفی، جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر داده‌های غنی و روایت گونه به‌منظور درک عمیق مفاهیم و پدیده‌هایی است که به دلیل وجود عامل انسانی در آنها پیچیدگی زیادی دارند [۳]. پژوهشگران کیفی همواره بر ۶ ویژگی مهم در پژوهش‌های خود شامل: اعتقاد بر وجود حقایق متعدد، احساس تعهد نسبت به شناخت و درک پدیده مورد پژوهش، احساس تعهد نسبت به نقطه نظرات شرکت‌کنندگان، انجام پژوهش در شرایط واقعی، مشارکت پژوهشگر در پژوهش و استفاده از شیوه‌های مختلف برای گردآوری داده‌ها در پژوهش‌های خود تأکید داشته‌اند [۴]. فرایند پژوهش کیفی با سه فعالیت مهم و مرتبط با هم شامل هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی تعریف می‌شود. در واقع پژوهشگر کیفی، با هر آنچه از سوابق فرهنگی خویش در توشه دارد، در چارچوب هستی‌شناسی و نظریه‌های خود با پدیده‌های جهان روبه‌رو می‌شود. این هستی‌شناسی سلسله پرسش‌هایی را طرح می‌کند که وی جویای یافتن پاسخ آنهاست (و این امر در حوزه معرفت‌شناسی قرار می‌گیرد) و پژوهشگر می‌کوشد به یاری روش‌شناسی (شامل شیوه‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها) موضوع را مورد تحلیل قرار دهد و آنگاه تفسیرهای خود را به نگارش درآورد [۵،۶]. انسان‌شناسی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی رشته‌هایی هستند که زیربنای پژوهش‌های کیفی را تشکیل می‌دهند. قومیت‌نگاری یا فرهنگ‌شناسی، شیوه پژوهشی است که از انسان‌شناسی نشأت گرفته است. پدیدارشناسی که ریشه در فلسفه و روان‌شناسی دارد، به مطالعه درباره تجربه زنده انسان‌ها می‌پردازد. شیوه پژوهشی نظریه‌زمینه‌ای، ریشه در جامعه‌شناسی دارد و در جستجوی درک فرایندهای روانی، اجتماعی و ساختاری است که در محیط اجتماعی رخ می‌دهد. قلمرو پژوهش زبان‌شناسان اجتماعی، ارتباطات انسانی است؛ شیوه‌ای که اغلب به عنوان تحلیل زبان شناخته شده و در جستجوی درک قواعد و ساختار گفتگو است. پژوهش تاریخی نیز روشی است که روی داده‌های کیفی پایه‌گذاری شده است و به سؤالات مربوط به علل، اثرات یا روند حوادث پاسخ می‌دهد [۷]. در پژوهش کیفی، صرف‌نظر از نوع آن، حجم زیادی از داده‌ها تولید

می‌شود. این داده‌ها از راه مصاحبه‌های فردی یا گروهی، یادداشت‌های عرصه، شیوه‌های داستانی (نقل قول)، گفتگو از طریق اینترنت، مشاهده مستقیم و یا از طریق روش‌های مورد استفاده برای بازسازی پدیده‌های اجتماعی مانند ویدئو، عکس، فیلم و ... به دست می‌آیند [۸،۹]. نکته قابل توجه آن است که دست‌نوشته‌ها، یادداشت‌ها و تصاویر حاوی داده‌های خام پژوهش هستند و نمی‌توانند اطلاعاتی پیرامون نتایج پژوهش ارائه دهند [۹]، بنابراین به منظور ترکیب اطلاعات حاصل از منابع مختلف به صورت یک توصیف پیوسته، باید از روش مناسبی برای تحلیل داده‌ها استفاده شود. بی‌تردید مرحله تحلیل داده‌ها، پیچیده‌ترین مرحله پژوهش کیفی محسوب می‌شود و پژوهشگر باید عمیقاً در داده‌ها غوطه‌ور شود. این امر مستلزم آن است که پژوهشگر با فرایند ساختار یافته تحلیل داده‌ها شامل؛ خواندن دست‌نوشته‌ها، شهود، تجزیه و تحلیل، ترکیب و گزارش یافته‌ها کاملاً آشنا باشد [۸]. تحلیل داده‌های کیفی، فرایندی پیچیده و غیرخطی اما منظم و ساختارمند است. در پژوهش کیفی معمولاً همزمان با گردآوری داده‌ها، تحلیل آنها نیز صورت گرفته و این فرایند تکرار می‌شود، بدان معنا که پژوهشگر مرتباً به عقب بر می‌گردد و داده‌ها را مرور نموده و مورد بازبینی قرار می‌دهد [۱]. این کار به اطمینان از کیفیت داده‌ها و افزایش اعتبار داده‌ها کمک می‌کند، زیرا تفسیر نامناسب محتوا، تأثیر واژه‌های نامأنوس و ناآشنا، خطاهای وابسته به زبان، مشکلات بین فرهنگی و چندزبانه بودن تحلیل داده‌ها را تهدید می‌نماید [۴]. تحلیل داده‌های کیفی معمولاً بر اساس فلسفه تفسیری است. ایده آن بررسی معنادار و نمادین داده‌های کیفی بوده و به‌وسیله آن می‌توان مواردی مانند: تفسیر فرد از جهان، چرا آنها چنین نقطه نظری دارند، چگونه آنها به این دیدگاه رسیده‌اند، چه انجام می‌دهند، چگونه نقطه نظراتشان را در مورد موقعیت خود بیان می‌کنند، آنها چه شناختی از خود و دیگران دارند و چگونه آنها را دسته‌بندی می‌کنند، پاسخ داد [۱۰]. تحلیل داده‌های کیفی، یک عمل ساده و سریع نیست که به آسانی انجام شود بلکه، عملی نظام‌مند است و به صرف زمان و کار بی‌وقفه نیاز دارد. اگر تحلیل داده‌های کیفی به درستی انجام نشود حالت واقعه‌نگاری و غیرانعکاسی داشته و بدون تمرکز بر موضوع پژوهش، جنبه توصیفی پیدا می‌کند. تحلیل کیفی خوب به مهارت، دید وسیع، آموزش و انتقادپذیری پژوهشگر نیاز دارد [۹]. برای تحلیل داده‌های کیفی از رویکرد واحدی استفاده نمی‌شود. اگر چه انتخاب رویکرد مناسب

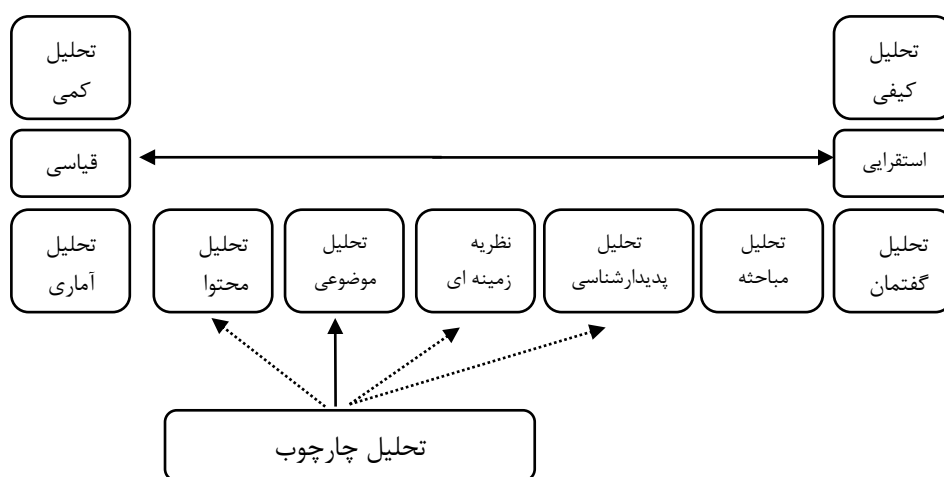
- شیوه‌های مشابه تحلیل محتوا یا تحلیل موضوعی که به توصیف و تفسیر دیدگاه‌های شرکت‌کنندگان می‌پردازند. اگرچه رویکرد تحلیل چارچوب شباهت‌هایی به روش تحلیل موضوعی دارد اما از مراحل به هم پیوسته، واضح و منظمی تشکیل شده است که مسیر تحلیل را برای پژوهشگر هموار می‌سازد [۱۱].

تصویر ۱ جایگاه تحلیل چارچوب را نشان می‌دهد. هدف از رویکرد کیفی در پژوهش، دستیابی به اطلاعات موجود در یک زمینه خاص و درک و فهم بیشتر پدیده‌هایی است که از طریق رویکرد کمی امکان‌پذیر نیست. این مهم، از طریق تحلیل و تفسیر مناسب داده‌های حاصل از پژوهش امکان‌پذیر است. اگرچه تحلیل داده‌های کیفی به دانش، تجربه، خلاقیت و هنر پژوهشگر در تفسیر داده‌ها مربوط می‌شود اما کاربرد روشی ساختارمند و مناسب برای تحلیل، دسترسی به نتایج مطلوب را تسهیل می‌نماید. معمولاً تحلیل داده‌ها برای پژوهشگران کیفی تازه کار امری مشکل به نظر می‌آید. این نوشتار بر آن است تا علاوه بر معرفی رویکرد تحلیل چارچوب به عنوان شیوه‌ای منظم در تحلیل داده‌های کیفی، روشی نوین با مراحل مشخص را به پژوهشگران کیفی تازه کار حوزه علوم بهداشتی پیشنهاد نماید.

برای تحلیل داده‌ها به عوامل مختلفی نظیر: سؤال و اهداف کلی پژوهش، شرایط موجود و اولویت‌های سرمایه‌گذاران پژوهش بستگی دارد، اما باید دانست که نقطه مشترک همه این رویکردها، تقلیل، توصیف و تفسیر داده‌ها است [۱]. متعاقب گردآوری داده‌ها، تحلیل براساس مجموعه‌ای از اصول آغاز می‌شود. در ابتدا دست نوشته‌ای از مصاحبه‌ها تهیه می‌گردد، پژوهشگر در داده‌ها غوطه‌ور شده و برای دستیابی به بینش و آگاهی شرکت‌کنندگان از پدیده مورد پژوهش از روش کدگذاری استفاده می‌نماید. با ارتباط دادن کدها یا واحدهای معنایی به یکدیگر، طبقات یا درونمایه‌های اصلی پدیدار شده و ممکن است به تدوین نظریه بیانجامد [۱۱]. برخی از رویکردهای تحلیل کیفی همانند نظریه زمینه‌ای (Grounded Theory) و پدیدارشناسی بیش از سایر رویکردها شناخته شده‌اند، اما در سال‌های اخیر رویکرد تحلیل چارچوب نیز به عنوان شیوه‌ای نظام‌مند و معتبر از سوی پژوهشگران حوزه سلامت بسیار مورد توجه قرار گرفته است [۱۲]. برخی از پژوهشگران، رویکردهای مورد استفاده در تحلیل داده‌های کیفی را به سه گروه تقسیم کرده‌اند:

- شیوه‌های زبان شناسی اجتماعی: مانند تحلیل گفتمان و تحلیل مکالمه‌ای که به کشف موارد استفاده و معنای زبان می‌پردازند.

- شیوه‌های مشابه نظریه زمینه‌ای؛ که بر توسعه و تدوین نظریه تمرکز دارند.

تصویر ۱- جایگاه رویکرد تحلیل چارچوب و شباهت آن به سایر رویکردهای تحلیل (به نقل از Smith, Firth, ۲۰۱۱)

مواد و روش کار

به‌منظور دستیابی به مستندات علمی مرتبط با شیوه تحلیل چارچوب و پژوهش‌هایی که از این شیوه برای تحلیل داده‌ها استفاده نموده‌اند، جستجوی الکترونیک با استفاده از کلید واژه‌های مناسب (مانند تحلیل چارچوب، شیوه‌های تحلیل کیفی) به دو زبان فارسی و انگلیسی در پایگاه‌های اینترنتی (بانک اطلاعات نشریات کشور (Magiran)، بانک اطلاعات مقالات علوم پزشکی ایران (IranMedex)، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، PubMed، ScienceDirect، Ovid، ProQuest، InterScience، Google) انجام شد و تعداد محدودی شواهد علمی در این زمینه به دست آمد. برخی از این شواهد، به مقالاتی در حوزه‌های علوم بهداشتی و علوم اجتماعی اختصاص داشتند که برای انجام پژوهش از رویکرد کیفی و برای تحلیل داده‌ها از شیوه تحلیل چارچوب استفاده کرده بودند و برخی دیگر به توضیح پیرامون مراحل انجام تحلیل چارچوب پرداخته بودند.

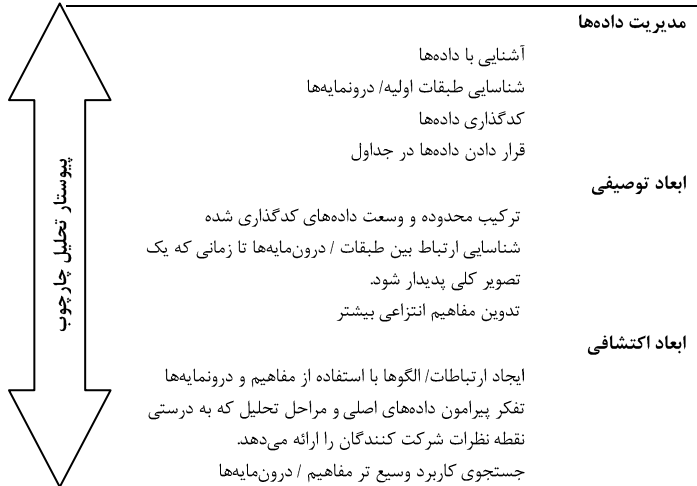
یافته‌ها

با استناد به شواهد و مدارک علمی معتبر حاصل از جستجوی الکترونیک، در ادامه ابعاد مختلف رویکرد تحلیل چارچوب؛ خاستگاه، مراحل انجام، ویژگی‌ها و دلایل کاربرد آن با ذکر مثال‌هایی از کاربرد این رویکرد تشریح شده است:

مقدمه ای بر رویکرد تحلیل چارچوب

رویکرد تحلیل چارچوب اولین بار در دهه ۱۹۸۰ توسط پژوهشگران مرکز ملی پژوهش اجتماعی انگلستان به عنوان روش تحلیل داده‌های کیفی در پژوهش‌های کاربردی معرفی شد [۱۱]. تحلیل چارچوب رویکردی است سلسله مراتبی که برای طبقه‌بندی و سازماندهی داده‌ها بر اساس درون‌مایه‌های کلیدی، مفاهیم و طبقات پدیدار شده مورد استفاده قرار می‌گیرد. از آنجایی که هدف از پژوهش‌های کاربردی حوزه علوم اجتماعی، پیدا کردن راه حل برای مشکلات در مدت زمان کوتاه است، تحلیل چارچوب می‌تواند پاسخگوی این نیاز باشد [۱۳]. در دهه اخیر، تحلیل چارچوب به عنوان شیوه‌ای معتبر برای تحلیل داده‌های کیفی در پژوهش‌های حوزه خدمات بهداشتی نیز بسیار مورد توجه قرار گرفته است، زیرا پژوهشگران را قادر می‌سازد تا حجم زیاد اطلاعات تولید شده در پژوهش کیفی را مدیریت نموده و آن را به صورت منظم تحلیل نمایند [۱۴، ۱۱]. Taylor و همکاران با مروری بر رویکرد تحلیل

چارچوب سه بعد؛ مدیریت داده‌ها، ابعاد توصیفی و ابعاد اکتشافی را برای آن در نظر گرفته و به صورت پیوستاری نشان داده اند:

مراحل تحلیل چارچوب

تحلیل چارچوب روش انعطاف‌پذیری در فرایند تحلیل است و به تحلیل‌گر امکان می‌دهد یا بعد از جمع‌آوری کامل داده‌ها به تحلیل آن بپردازد و یا در طی فرایند جمع‌آوری داده‌ها آن‌ها را تحلیل نماید. در مرحله تحلیل، داده‌های جمع‌آوری شده مورد بررسی قرار گرفته و با توجه به موضوعات و درون‌مایه‌های کلیدی طبقه‌بندی می‌شوند [۱۵]. این فرایند تحلیل از ۵ مرحله تشکیل شده است:

۱) آشناسازی: به فرایندی اطلاق می‌شود که در طی آن پژوهشگر با دست نوشته‌های حاصل از مصاحبه، گروه متمرکز، مشاهدات و یادداشت‌های عرصه آشنا شده و دیدگاهی کلی نسبت به آنها پیدا می‌کند. به عبارت دیگر، پژوهشگر با گوش دادن به نوارهای صوتی، مطالعه یادداشت‌های عرصه و یا دست‌نوشته‌ها در اطلاعات غوطه ور می‌شود [۱۵]. این مرحله، از طریق تکرار در خواندن دست‌نوشته‌ها توسط دو یا تعداد بیشتری از افراد تیم پژوهش انجام می‌شود [۱۶]. در طی این فرایند، پژوهشگر از ایده‌های کلیدی و درون‌مایه‌های تکرار شونده آگاهی یافته و آنها را یادداشت می‌کند [۱۵]. در این مرحله باید به اهداف پژوهش مراجعه شده و از ارتباط داده‌های گردآوری شده با اهداف پژوهش اطمینان حاصل شود [۱۴].

۲) شناسایی یک چارچوب موضوعی: در طی فرایند آشناسازی، ایده‌هایی که حین خواندن دست نوشته‌ها مشخص شده‌اند، در حاشیه صفحه نوشته می‌شوند. سپس به منظور سازماندهی یک چارچوب موضوعی، ایده‌های تکرار شده در فرایند آشناسازی به صورت گروه‌هایی متشکل از ایده‌های مشابه و یا به صورت درون‌مایه در می‌آیند

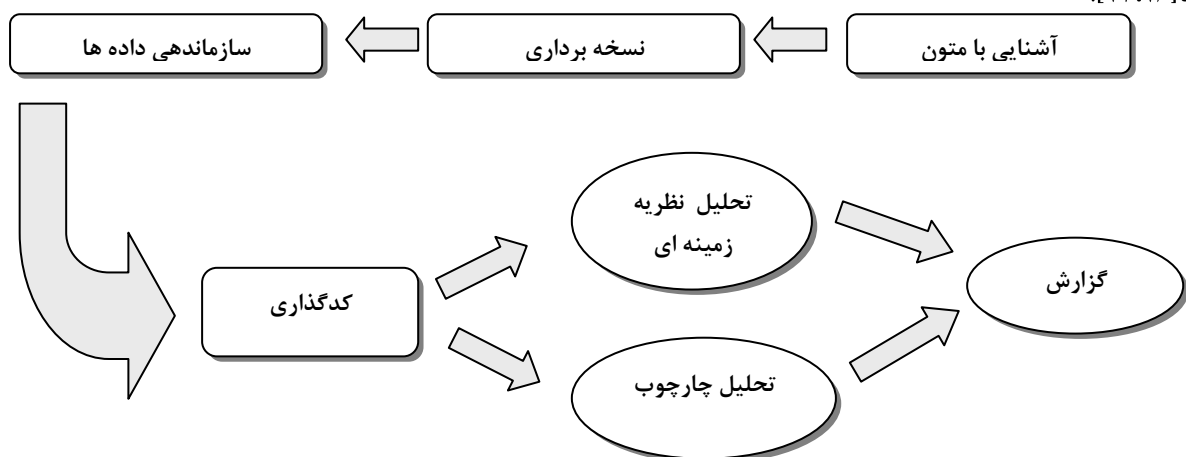
جداول به صورت موردی یا موضوعی تدوین می‌شوند. در خانه‌های جدول می‌توان شماره صفحه و سطر دست نوشته‌ها را مشخص نمود و یا از واژه‌های کلیدی و عبارات کوتاه به عنوان یادآور نیز بهره برد. در ادامه به نمونه‌ای از شیوه جدول بندی اشاره شده است [۱۲].

چارت موضوعی

مورد ۱	مورد ۲	مورد ۳	مورد ۴
درونمایه ۱			
درونمایه ۲			
چارت موردی			
درونمایه ۱	درونمایه ۲	درونمایه ۳	درونمایه ۴
مورد ۱			
مورد ۲			

۵) ترکیب داده‌ها یا نقشه و تفسیر: مرحله آخر، ارایه نقشه و تفسیر نهایی داده‌ها به منظور ترکیب کردن آنهاست. در این مرحله، جدول به منظور دریافت حس کلی از مجموعه داده‌ها مرور می‌شوند [۱۴]. ترکیب داده‌ها به معنای تعریف مفاهیم، نشان دادن ارتباط بین مفاهیم، مشخص نمودن ماهیت پدیده و ارایه توضیحات و پیشنهادات است. این مفاهیم و ارتباطات باید از نگرش‌ها، عقاید و ارزش‌های شرکت‌کنندگان نشأت گرفته باشد [۱۵]. این مرحله به تیم پژوهشی امکان می‌دهد تا دیدگاه‌ها و الگوهای تفسیری شرکت‌کنندگان را درباره پدیده مورد پژوهش با هم مقایسه نموده و تفسیر نمایند [۱۶]. ممکن است در این مرحله درونمایه‌های بیشتری پدیدار شوند [۱۴]. سه مرحله اول تحلیل چارچوب همانند سایر شیوه‌های تحلیل کیفی است اما دو مرحله آخر متفاوت است. برخی از پژوهشگران، مراحل تحلیل داده‌های کیفی را به صورت تصویر ۲ نشان داده اند [۱۷].

تصویر ۲- مراحل تحلیل داده های کیفی

[۱۴]. ممکن است پژوهشگر بخواهد برای تدوین چارچوب موضوعی از متون و اسناد موجود الگو برداری کند. درون‌مایه‌های موجود می‌توانند راهنمای مناسبی باشند اما پژوهشگر باید ذهن روشنی داشته باشد و بر این اصرار نورزد که درون‌مایه‌های پدیدار شده را با درون‌مایه‌های موجود در متون دیگر تطبیق دهد. چارچوب موضوعی اولیه بوده و به موازات پیشرفت پژوهش امکان پالایش آن وجود دارد. تعیین چارچوب موضوعی فرایندی خودکار نیست بلکه به تفکر منطقی و شهود نیاز دارد. این مرحله در برگیرنده قضاوت درباره معانی موضوعات مرتبط و مهم و ارتباط واضح بین ایده‌ها و مفاهیم می‌باشد. این امر مستلزم آن است که سؤال پژوهش کاملاً روشن باشد [۱۵].

۳) نمایه‌سازی: بدان معنا است که واحد یا بخش‌هایی از داده‌ها که به درونمایه خاصی مرتبط هستند شناسایی شوند. این مرحله شامل مطالعه دست‌نوشته‌ها و نسخه‌های مصاحبه و یادداشت نمودن درون‌مایه‌های موجود در دست نوشته‌هاست. این فرایند به صرف زمان نیاز دارد. مطالعه یادداشت‌های مرحله آشناسازی کمک‌کننده است. داده‌ها به دو روش نمایه‌سازی می‌شوند: یا درونمایه‌های استخراج‌شده در مرحله تدوین چارچوب موضوعی کدگذاری می‌شوند و یا اینکه نمایه‌سازی از طریق کپی کردن داده‌ها از دست نوشته‌ها و چسباندن آنها در یک صفحه جدید صورت می‌گیرد. این روش، به کمک نرم افزار تحلیل داده‌های کیفی انجام می‌شود [۱۴].

۴) جدول بندی: بعد از نمایه‌سازی داده‌ها بر اساس چارچوب موضوعی، داده‌ها به صورت جدول درون‌مایه‌ای خلاصه می‌شوند. بدان معنا که خلاصه‌ای از داده‌های اصلی در خانه‌های جدول قرار می‌گیرند و تمام داده‌ها یک جا، قابل مشاهده هستند. سهولت مشاهده داده‌ها در جدول، به پژوهشگر کمک می‌کند تا به آسانی داده‌ها را تفسیر کند و به داده‌هایی که وضوح چندانی ندارند، بیشتر توجه کند [۱۳، ۱۶].

ویژگی‌ها و دلایل کاربرد رویکرد تحلیل چارچوب

به دلایل مختلفی، رویکرد تحلیل چارچوب از طرف پژوهشگران مورد توجه قرار گرفته است. این روش برای تحلیل داده‌های توصیفی مقطعی مناسب بوده و پژوهشگر را قادر می‌سازد تا به ابعاد مختلف پدیده مورد پژوهش توجه کند.

- تفاسیر پژوهشگر از تجربیات شرکت‌کنندگان کاملاً واضح و شفاف است.

- به‌نظر می‌رسد مدیریت داده‌های کیفی برای پژوهشگران تازه کار امری مشکل و چالش برانگیز باشد [۱۱، ۱۸]. زیرا تحلیل داده‌های کیفی نیازمند آن است که پژوهشگر از فرایندهای ذهنی برای جمع بندی و تصمیم‌گیری نهایی استفاده کند. در واقع پژوهشگر باید از بیان احساسی، شهود، تصویرسازی، تجربیات و مقایسه شناختی برای دسته‌بندی یافته‌ها و الگوها استفاده نماید. این مهارت‌ها به ویژه برای پژوهشگران کیفی تازه کار به آسانی به دست نمی‌آید [۴]. اما مراحل بهم پیوسته و فرایندهای منظم شیوه تحلیل چارچوب به پژوهشگر کمک می‌کند به سهولت از عهده آن برآید [۱۸].

- داده‌ها توسط دیگران قابل دسترس است. فرایند تحلیل و تفسیر به افراد اجازه می‌دهد تا همانند تحلیل‌گر اصلی، داده‌ها را مورد بازبینی و قضاوت قرار دهند [۱۱، ۱۸]. به‌علاوه به دلیل شفافیت در فرایند تحلیل، خوانندگان پژوهش، به‌ویژه سرمایه‌گذاران، می‌توانند به سهولت از نتایج به دست آمده مطلع شوند [۱۴].

- اگر هدف از پژوهش، ارائه پیشنهاد، بیان نتایج در محدوده زمانی خاص و یا بیان موضوعات و قوانین سیاسی باشد روش خوبی است.

- کاربرد رویکرد تحلیل چارچوب در موقعیت‌های مختلفی موفقیت آمیز بوده و به جامعه یا بخش خاصی محدود نمی‌شود. تحلیل چارچوب یک ابزار عالی برای ارزیابی قوانین و رویه‌های حاکم بر افراد است، قوانین و رویه‌هایی که نیازها و خواسته‌های افراد را به سطوح بالای سازمان منتقل می‌کنند [۱۵].

- پژوهش‌های کاربردی حوزه علوم اجتماعی، معمولاً به جای یک پژوهشگر، توسط تیم پژوهشگران انجام می‌شود. این شیوه، پژوهشگران را قادر می‌سازد تا به جنبه‌های مختلفی از فرایند تحلیل توجه کرده و با یکدیگر به مباحثه و مرور دست نوشته‌ها بپردازند [۱۴]. برخی از پژوهشگران بر این باورند که رویکرد تحلیل چارچوب، رویکردی قیاسی است [۱۲]. به طور کلی پژوهش کیفی در جستجوی داده‌های کمی و یا انجام تحلیل‌های آماری نیست. در اکثر تحلیل‌های کیفی، داده‌ها به شکل متنی بوده و برای ایجاد

طبقات تحلیلی و توضیحات نظری کدگذاری می‌شوند. این طبقات ممکن است به‌صورت استقرایی باشند یعنی به تدریج از داده‌ها به دست آیند و یا به صورت قیاسی باشند. در پژوهش‌های کیفی، کمتر از رویکرد قیاسی استفاده می‌گردد اما استفاده از آن به‌ویژه در رویکرد تحلیل چارچوب رو به افزایش است [۹] و به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا از مفاهیم موجود در اسناد و متون برای مرحله نمایه‌سازی استفاده نماید. به عنوان مثال، اگر پژوهشگر بخواهد عوامل ایجادکننده حمله قلبی را در افرادی که دچار حمله قلبی شده‌اند بررسی کند، مروری بر مطالعات نشان می‌دهد که این عوامل به علل جسمی، روانی، ارثی و ... دسته‌بندی می‌گردند. این عوامل به عنوان طبقات در ذهن پژوهشگر قرار گرفته و بعد از مصاحبه با افرادی که دچار حمله قلبی شده‌اند می‌تواند در دست نوشته‌های حاصل از مصاحبه‌ها در جستجوی اطلاعاتی باشد که در زیر این طبقات جای بگیرند [۱۷]. از رویکرد تحلیل چارچوب با تمرکز بر بُعد قیاسی در پژوهش‌های متعددی استفاده شده است. رشیدیان و همکاران پژوهشی کیفی با هدف کشف درون‌مایه‌های اصلی اجرای دستورالعمل‌های بالینی برای مواردی مانند: پیشگیری از آسم، بیماری‌های کرون قلب، افسردگی، صرع و منورازی در واحد مراقبت‌های اولیه در کشور انگلیس انجام دادند. در این پژوهش، تعداد ۲۵ پزشک عمومی شاغل در درمانگاه‌های ارایه مراقبت اولیه به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها ۲۵ مصاحبه نیمه‌ساختار یافته (۱۱ مصاحبه تلفنی و ۱۴ مصاحبه رو در رو) با پزشکان انجام گرفت و گردآوری داده‌ها تا زمان به اشباع رسیدن داده‌ها ادامه یافت. برای تحلیل داده‌ها، از شیوه تحلیل چارچوب استفاده گردید و از مفاهیم نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده (Theory of Planned Behavior) برای استخراج درون‌مایه‌ها استفاده گردید. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها، بیانگر ۷ درون‌مایه اصلی تأثیرگذار بر اجرای دستورالعمل‌های بالینی در بخش مراقبت‌های اولیه شامل: اعتبار محتوای دستورالعمل‌ها، اعتبار منابع، نحوه ارائه دستورالعمل‌ها، افراد تأثیرگذار، عوامل سازمانی، ویژگی‌های بیماری و نحوه انتشار استراتژی‌ها بوده است [۱۹].

Lacey و همکاران پژوهشی کیفی با هدف بررسی موانع تبعیت از دستورات دارویی در بیماران مبتلا به گلوکوم در کشور انگلیس انجام دادند. در این پژوهش کیفی، ۲۴ نفر از بیماران مبتلا به گلوکوم متوسط تا شدید شرکت کردند. داده‌ها از طریق تشکیل ۳ گروه متمرکز و مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته گردآوری شد و از

۳) مرحله نمایه‌سازی: در این پژوهش، از برنامه کامپیوتری NVivo نسخه ۷ برای نمایه‌سازی داده‌ها استفاده گردید. نمونه‌ای از نمایه سازی در جدول ۲ آمده است:

جدول ۲: نمایه سازی داده ها	
دست نوشته‌ها	درونمایه ۵: از چارچوب موضوعی
من پیاده‌روی را شروع کردم. ایجاد انگیزه در خود	فعالیت های خودجوش کمک کننده به
کار مشکلی است ولی من از آن دسته افراد نیستم.	زن باردار
من فکر می کنم شما هم همینطور هستید؛ دوست دارید، لذت می برید، قدم می زنید، ورزش می کنید	
شاید هم نه انجام ندهید. (مصاحبه ۱۹)	

۴) مرحله جدول‌بندی: نمونه‌ای از نحوه قرار دادن داده‌ها در جدول ۳ (جدول موضوعی) آمده است:

جدول ۳ - درونمایه ۵: فعالیت های خودجوش کمک کننده به زن باردار			
درونمایه های فرعی	مصاحبه ۱۶	مصاحبه ۱۷	مصاحبه ۱۸
فعال بودن	-	از دویدن و ورزش کردن لذت می برد.	اسب دوانی به او کمک کرد.
از کتابها و مجلات موجود در کتابخانه استفاده می‌کند.			
یافتن اطلاعات و آگاهی از اینکه تنها نیست			
بیشتر در مورد داروهای ضد افسردگی پیدا کرده است.			
در می‌یابد که چیزهایی زیادی درباره بارداری، بویژه افسردگی دوران بارداری و بعد از آن، در اینترنت موجود است.			

۵) مرحله ترکیب داده‌ها: در این پژوهش، تمام جداول توسط تمام اعضای تیم پژوهش مرور شده و چارچوب نظری نهایی مورد بحث و پذیرش آنها قرار گرفت. جدول ۴ چارچوب نظری نهایی حاصل مرحله ترکیب داده‌ها را نشان می‌دهد:

جدول ۴ - چارچوب نظری نهایی
دلایل تنش روانی احساسات و عواطف تجربه شده رفتارهای مؤثر در بروز اضطراب و افسردگی واکنش‌های اطرافیان؛ دوستان خانوادگی و سیستم خدمات بهداشتی فعالیتهای کمک کننده به سازگاری زن باردار شوق زندگی

بحث و نتیجه‌گیری

رویکرد کیفی در پژوهش، به‌منظور درک و تبیین پدیده‌های پیچیده اجتماعی و دست‌یابی به دیدگاه، ادراک و تجربیات افراد در شرایط طبیعی انجام می‌شود. در این رویکرد، حجم زیادی از داده‌ها تولید می‌شود که باید توسط پژوهشگر سازماندهی شده و تقلیل یابد و پس از تحلیل و تفسیر مناسب، به صورت توصیفی منسجم و

شیوه تحلیل چارچوب برای تحلیل داده‌ها استفاده گردید. نتایج این پژوهش نشان داد که مهم‌ترین موانع عدم تبعیت از درمان دارویی در بیماران مبتلا به گلوکوم؛ فقدان آموزش، عدم اعتماد به اثربخشی قطرات چشمی، مشکلات مرتبط با کاربرد قطرات چشمی، مشکلات عملی، فراموش کردن قطره‌های چشمی، سن و تفاوت‌های فردی بوده است [۲۰].

- نمونه‌ای از اجرای مراحل انجام تحلیل چارچوب در یک پژوهش کیفی

Furber پژوهشی با اهداف: الف) کشف تجربیات زنان باردار و نیازهای آنها هنگام بروز تنش های روانی مانند افسردگی، اضطراب ها و افسردگی ب) کشف تجربیات زنان باردار پیرامون کاربرد مکانیسم‌های تطابق حین مواجهه با تنش های روانی و ج) شناسایی نیازهای بهداشتی و حمایتی که از دیدگاه زنان مبتلا به تنش‌های روانی در بیمارستان و جامعه کمک‌کننده در یک کلینیک مامایی در کشور انگلیس انجام داد. در این پژوهش کیفی، از مصاحبه نیمه ساختار یافته برای گردآوری آوری اطلاعات استفاده شد و بعد از مصاحبه با ۲۴ زن باردار داده‌ها به اشباع رسیدند. هر مصاحبه تقریباً یک ساعت به طول انجامید و حجم زیادی از دست نوشته های مصاحبه به‌دست آمد. این مصاحبه‌ها در داخل کلینیک مامایی صورت گرفت. در این پژوهش، برای تحلیل داده ها از رویکرد تحلیل چارچوب استفاده شده که مراحل آن در این قسمت آورده شده است:

۱) مرحله آشناسازی: در این پژوهش، هر یک از دست نوشته‌های مصاحبه، توسط پژوهشگر و یکی از ماماها بالینی، به عنوان عضو تیم پژوهشی، خوانده شد.

۲) مرحله تدوین چارچوب موضوعی: درون مایه‌های تکرار شونده حاصل از مرحله آشناسازی، در برگه کاغذی بزرگی نوشته شدند، به‌طوری که برای بیننده کاملاً واضح بود. نمونه‌ای از تیتراهای چارچوب موضوعی در جدول ۱ آمده است:

جدول ۱: تیتراهای چارچوب موضوعی
منابع و دلایل بروز احساسات احساسات و عواطف تجربه شده دلایل بروز رفتار دیدگاه‌های وی در مورد سیستم‌های حمایتی در دوران بارداری فعالیت های خودجوشی که به زن باردار کمک می‌کنند نیازهای بیان شده پاسخ های دریافت شده از سوی دیگران عوامل ایجاد انگیزه و اشتیاق برای زندگی آینده

بدان معنا که همزمان با کشف ژرف‌کاوانه و عمیق داده‌ها، از متون و اسناد موجود و مرتبط با موضوع پژوهش برای هدایت تحلیل استفاده نماید، داده‌ها را به شیوه اثر بخش ارزیابی نموده و از استحکام فرایندهای تحلیل و اعتبار یافته‌ها اطمینان حاصل کند. در این رویکرد، پژوهشگر علاوه بر مدیریت داده‌ها به ابعاد توصیفی و اکتشافی پدیده مورد پژوهش نیز می‌پردازد. بدان معنا که علاوه بر شناسایی و سازماندهی داده‌ها، به تدوین مفاهیم انتزاعی بیشتری همت گمارده و با تفکر پیرامون داده‌های اصلی، کاربرد وسیع‌تری برای مفاهیم و درون‌مایه‌ها جستجو نماید.

سهم نویسندگان

نسرین نیک‌پیمان: گردآوری داده‌ها، تهیه مقاله
ژیلایا عابدسعیدی: گردآوری داده‌ها، نظارت بر تدوین مقاله
اذن اله آذرگش: مشاوره علمی
حمید علوی مجد: مشاوره علمی

تشکر و قدردانی

از همکاری صمیمانه کارکنان مراکز اطلاع رسانی و کتابخانه‌های دانشکده پرستاری و مامایی علوم پزشکی تهران و علوم پزشکی شهید بهشتی سپاسگزاری می‌شود.

پیوسته از پدیده مورد نظر ارایه شود. تحلیل داده‌ها در پژوهش کیفی همزمان با جمع‌آوری داده‌ها آغاز می‌شود. در واقع تحلیل داده‌های کیفی، فرایندی پویا و خلاق است و پژوهشگر باید از بیان احساسی، شهود، تصویرسازی، تجربه و مقایسه شناختی برای دسته بندی یافته‌ها و الگوها استفاده نماید. با استناد به ماهیت تفسیری پژوهش کیفی، این امکان به‌وجود می‌آید که پژوهشگران مختلف، تحلیل‌ها و تفاسیر واحدی از داده‌های حاصل از یک پژوهش نداشته باشند. کاربرد یک شیوه ساختارمند و منظم برای تحلیل داده‌ها به پژوهشگر کمک می‌کند تا در کنار دانش، تجربه و خلاقیت به داده‌های حاصل از پژوهش معنا ببخشد و به نتایج مناسب و قابل پذیرشی دست یابد. اگرچه برای تحلیل داده‌های کیفی رویکردهای متعددی مانند تحلیل محتوا، تحلیل موضوعی، تحلیل پدیدارشناسی، تحلیل نظریه زمینه‌ای و تحلیل گفتمان وجود دارد اما در سال‌های اخیر رویکرد تحلیل چارچوب نیز از سوی پژوهشگران حوزه خدمات بهداشتی و به‌ویژه پژوهشگران کیفی تازه کار بسیار مورد توجه قرار گرفته است. زیرا مراحل انجام تحلیل چارچوب کاملاً واضح و روشن بوده و از انعطاف‌پذیری برخوردار است. ضمن اینکه پژوهشگر می‌تواند رویکردی قیاسی داشته باشد،

منابع

- Holloway I, Wheeler S. Qualitative research in nursing and healthcare. 3th Edition, Wiley – Blackwell Co: Philadelphia, 2010
- Lobiondo-Wood G, Haber J. Nursing research methods and critical appraisal for evidence-based practice. 7th Edition, Mosby: Philadelphia, 2010
- Khanifar H, Zarvandi N. Qualitative research: a new approach in management studies. Rahbord 2010; 54: 243-56[Persian]
- Streubert HJ, Carpenter DR. Qualitative research in nursing advancing the humanistic imperative. 5th Edition, Lippincott Williams&Wilkins: Philadelphia, 2011
- Delavar A. Mabani nazari va amali pajoohesh dar oloome ensani va ejtemae. 1st Edition, Roshd Publication: Tehran, 1995[Persian]
- Marshal K, Rassman GB. Qualitative research method. Translated by Ali Parsaeian and Mohammad Arabi. 1st edition, Cultural research bureau: Tehran, 1998[Persian]
- Polit DF, Beck CT, Hungler B. Essential of nursing research: methods, appraisal and utilization. 5th Edition, Lippincott: Philadelphia, 2001
- Streubert HJ, Carpenter DR. Qualitative research in nursing advancing the humanistic imperative. Translated by Alice Khachian and Mostafa Shokati Ahmadabad, 1st Edition, Salemi publication: Tehran, 2010 [Persian]
- Pope C, Ziebland S, Mays N. Qualitative research in health care analyzing qualitative data. BMJ 2000; 320: 114 - 16
- Lewins A, Taylor C, Gibbs GR. What is qualitative analysis? University of Huddersfield: UK, 2010, Site: <http://OnlineQDA.hud.ac.uk>.
- Smith J, Firth J. Qualitative data analysis: the framework approach. Nurse Researcher 2011; 18: 52- 62
- Lacey A, Luff D. Qualitative data analysis. The national institute for health research, Yorkshire&Humber:UK, 2009. Site: www.rds-eastmidlands.nihr.ac.uk.

- [13.](#) Gibbs GR. Framework analysis. School of Human&Sciences, University of Huddersfield: UK, 2011. Site: <http://OnlineQDA.hud.ac.uk>
- [14.](#) Furber C. Framework analysis: a method for analyzing qualitative data. *African Journal of Midwifery & Womens Health* 2010; 4: 97 - 100
- [15.](#) Strivastava A, Thomson SB. Framework analysis: a qualitative methodology for applied policy research. *Journal of Administration&Governance* 2009; 4: 72 - 79
- [16.](#) Wood F, et al. A question of balance: a qualitative study of mothers interpretation of dietary recommendations. *Annals of Family Medicine* 2010; 8: 51 - 7
- [17.](#) Lacey A, Luff D. Trent focus for research and development in primary health care: an introduction to qualitative analysis. Trent Focus: London, 2001
- [18.](#) Tierney S. Qualitative research: an overview and general issues, Manchester University: UK, 2008. Stephanie.tierney@manchester.ac.uk.
- [19.](#) Rashidian A, Eccles M, Russell I. Falling on stony ground? A qualitative study of implementation of clinical guidelines' prescribing recommendations in primary care. *Health Policy* 2008; 85: 148 - 161
- [20.](#) Lacey J, Cate H, Broadway DC. Barriers to adherence with glaucoma medications: a qualitative research study. *Eye* 2009; 23: 924-32 www.nature.com/eye.

ABSTRACT

Framework approach: a method for analysis of qualitative data

Nasrin Nikpeyma¹ Zhila Abed Saeedi^{2*}, Eznollah Azargashb³, Hamid Alavi Majd⁴

1. Department of Nursing, Faculty of Nursing and Midwifery, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
2. Department of Postgraduate, Faculty of Nursing and Midwifery, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
3. Department of Social Medicine, Faculty of Medicine, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
4. Department of Biostatistics, Faculty of Paramedicine, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Payesh 2014; 13: 41-50

Accepted for publication: 8 April 2013

[Epub a head of print-11 December 2013]

Objective (s): The framework approach was developed in the 1980s as a method to manage and analyze qualitative data in applied policy research. The aim of this article is to introduce the Framework analysis for qualitative data analysis.

Methods: Electronic literature search was performed using PubMed, Science Direct, Ovid, ProQuest, and Google. Then relevant literature was retrieved and was reviewed.

Results: A number of scientific evidences were identified. In general there were two types of papers: those applied framework analysis in healthcare and social investigations, and those explained about the framework analysis processes. The five steps of framework approach constitute a hierarchical thematic framework that is used to classify and organize data according to key themes, concepts and emergent categories.

Conclusion: The framework approach has become popular, especially among novice healthcare researchers, due to flexibility, easy and clear steps.

Key Words: Framework analysis, Qualitative research, Data analysis

* Corresponding author: Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Tel: 8855375

E-mail: Jilasaeeedi@sbmus.ac.ir